

همبستگی اجتماعی

وفاق اجتماعی

تأملی بر آسیب‌شناسی و راه‌بردهای گسترش آن در جامعه

عبدالمحمد مصطفایی

انتشارات آوای نور

تهران - ۱۳۹۷

سرشناسه	: مصطفایی، عبدالمحمد، ۱۳۳۴ -
عنوان و نام پدیدآور	: همبستگی اجتماعی وفاق اجتماعی : تاملی بر آسیب‌شناسی و راه‌بردهای گسترش آن در جامعه/ عبدالمحمد مصطفایی.
وضعیت ویراست	: ویراست ۲.
مشخصات نشر	: تهران : آوای نور، ۱۳۹۷.
مشخصات ظاهری	: ۲۹۶ ص.
شابک	: ۹۷۸-۶۰۰-۳۰۹-۳۶۴-۵
وضعیت فهرست نویسی	: فیپا
یادداشت	: ویراست قبلی کتاب حاضر تحت عنوان « وفاق اجتماعی : آسیب‌شناسی و راه‌بردهای گسترش آن » در سال ۱۳۸۸ منتشر شده است.
عنوان دیگر	: وفاق اجتماعی: آسیب‌شناسی و راه‌بردهای گسترش آن.
عنوان دیگر	: تاملی بر آسیب‌شناسی و راه‌بردهای گسترش آن در جامعه.
موضوع	: وفاق اجتماعی
موضوع	: Consensus (Social sciences)
موضوع	: همبستگی -- جنبه‌های مذهبی -- اسلام
موضوع	: Solidarity -- Religious aspects -- Islam
موضوع	: وفاق اجتماعی -- جنبه‌های مذهبی -- اسلام
موضوع	: Consensus (Social sciences) -- Religious aspects -- Islam
موضوع	: مشارکت اجتماعی -- ایران
موضوع	: Social participation -- Iran
رده بندی کنگره	: ۱۳۹۷/۳۲۸JC ۷ و ۶م /
رده بندی دیویی	: ۰۱۱/۳۲۰
شماره کتابشناسی ملی	: ۵۱۴۴۵۴۷

همبستگی اجتماعی، وفاق اجتماعی

تأملی بر آسیب‌شناسی و راه‌بردهای گسترش آن در جامعه

تألیف: عبدالمحمد مصطفایی

ناشر: انتشارات آوای نور

چاپ اول - ۱۳۹۷

تیراژ ۵۰۰ جلد

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۳۰۹-۳۶۴-۵

تهران - خیابان انقلاب - خیابان ۱۲ فروردین - خیابان وحید نظری - پلاک ۹۹

تلفن: ۶ - ۶۶۹۶۷۳۵۵ / نمابر: ۶۶۴۸۰۸۸۲

کلیه حقوق برای ناشر محفوظ است

قیمت ۲۴۰۰۰ تومان

تقدیم به:

تلاشگران عرصهٔ وفاق و همبستگی و
خدمت‌گزاران نظام مقدس جمهوری اسلامی و
روح ملکوتی امام خمینی (ره) و
شهادی انقلاب اسلامی؛ نماد ارزشها و همبستگی اجتماعی
و امام خامنه‌ای بر جدار راه امام و شهدا

فهرست مطالب

مقدمه.....	۱۱
بخش اول: جایگاه گفتگو و تعامل در ایجاد همبستگی اجتماعی (با نگرش به سیره نظری و عملی امام خمینی ^(ه)).....	۱۷
فصل اول: پیشینه تاریخی گفتگو و تعامل.....	۱۹
۱- گفتگو و تعامل؛ نیاز فطری و روحی بشر.....	۱۹
۲- پیشینه تاریخی گفتگو و تعامل در فرهنگ دینی و ملی.....	۲۱
۳- فرهنگ گفتگو و تعامل در قرآن.....	۲۶
نقش مهم رایزنی و مشورت در ایجاد تفاهم.....	۲۹
رابطه حسنه؛ شرط رستگاری.....	۳۱
مسئولیت جمعی؛ شرط اصلاح تنشهای اجتماعی.....	۳۱
ارتباط مستمر مانع بروز تفرقه.....	۳۲
منش و برخورد زمامداران در جامعه.....	۳۳
پایبندی به تعهدات.....	۳۴
۴- فرهنگ گفتگو و تعامل در سیره پیامبر ^(ص) و ائمه ^(ع)	۳۶
دیدار و گفتگو منشأ پیوندها.....	۴۱
کارهای یکدیگر را حمل به صحت کردن.....	۴۲
عوامل مؤثر در بهبود روابط اجتماعی.....	۴۲

۴۳	جدال و ستیزه‌جویی عامل گسست پیوندها
۴۳	سیره عملی امام علی ^(ع) ؛ سبیل وحدت
۴۵	تعامل بین حکومت و مردم
۴۶	نفی دیدگاه رابطه مالک و برده در حکومت اسلامی
۴۸	علی ^(ع) نمونه بی‌نظیر اتحاد جامعه
۵۱	فصل دوم: محورها و موضوعات گفتگو و تعامل
۵۱	ایجاد بسترهای مناسب برای گفتگو و تعامل
۵۵	فرهنگ تعامل و همبستگی اجتماعی از دیدگاه شخصیت‌های کشور
۵۷	اراده و تلاش برای ساماندهی اختلافات
۶۰	حمایت و پشتیبانی از کرامت و شأن افراد جامعه
۶۱	حمایت از حقوق اجتماعی افراد
۶۳	پرهیز از سوء ظن و واکنش‌های غیر اخلاقی
۶۵	استقبال از گفتگوهای منطقی و پرهیز از تنش و منازعه
۶۷	عمل به تعهدات و پایبندی به مقررات
۶۸	ترویج رفتار و روابط اخلاقی
۶۹	پایبندی به نظم و قانون
۷۰	انگیزه کسب قدرت؛ خدمت‌رسانی به جامعه
۷۲	اهل قلم؛ حافظ منافع ملت و نه گروهها

استفاده از خرد جمعی و شور و مشورت.....	۷۳
فصل سوم: تعامل و همبستگی اجتماعی در مکتب امام خمینی (ره).....	۷۵
مقدمه.....	۷۵
روانشناسی تعامل اجتماعی.....	۷۵
۱- مکتب ساختگرایی تعادلی (دورکیم).....	۷۷
۲- مکتب ساخت گرایی تضادی (دارندورف).....	۷۹
کارکردهای ستیزه اجتماعی.....	۸۰
نهادهای دریچه اطمینان.....	۸۰
۳- مکتب گفتگویی - توافقی (هابر ماس).....	۸۱
کنش ارتباطی و عقلانیت تفاهمی.....	۸۳
حقیقت و اجماع.....	۸۳
۴- مکتب تعالی گرایی انتخابی (امام خمینی).....	۸۵
۵- تعامل و همبستگی در سیره و کلام امام خمینی.....	۸۷
الف - جایگاه دولتمردان در ایجاد بسترهای لازم تعامل و گفتگو.....	۸۸
ب - نقش وسایل ارتباط جمعی در تولید فرهنگ صحیح گفتگو و تعامل.....	۹۰
ج - نقش کوشندگان سیاسی و احزاب.....	۹۲
د- اصلاح نقایص قانونی و ارائه راهکارهای صحیح اجرای آن از طریق پژوهش.....	۹۴
هـ - تأمین و گسترش همبستگی اجتماعی.....	۹۵

جمع‌بندی و نتیجه‌گیری	۹۶
فصل چهارم: پیامدهای گفتگو و تعامل	۹۹
علاقمندی به مشارکت اجتماعی و گسترش آن	۹۹
حاکمیت قانون و نظم در جامعه	۱۰۱
پیامدهای قانون‌پذیری	۱۰۴
تعدیل چالش‌های سیاسی - اجتماعی	۱۰۵
نقد پذیری	۱۰۸
توصیه امام انتقاد است نه انتقام	۱۱۰
منتقد در جایگاه معلم و مربی	۱۱۱
پیوند قانون، اخلاق و انتقاد	۱۱۲
تأمین توسعه ملی و امنیت ملی	۱۱۳
کلان‌نگری به امنیت ملی	۱۱۴
حاکمیت تعادل‌گرایی و سازش هنگام بروز اختلاف	۱۱۶
توانمندی در روابط بین‌المللی	۱۱۸
دیپلماسی کارآمد و فعال	۱۲۱
فراهم شدن زمینه‌های رشد فرهنگی	۱۲۲
خرد ورزی و آینده‌نگری در بستر تعامل و گفتگو	۱۲۴
پرهیز از افراط و تفریط	۱۲۸

۱۳۱	ایجاد روحیه تلاش و خدمت‌رسانی
۱۳۳	تصمیم‌سازی و تصمیم‌گیریهای مؤثر و راهگشا
۱۳۴	قدرت روحی و معنوی امام در تصمیم‌گیری
۱۳۶	رشد آگاهی و بصیرت سیاسی و اجتماعی مردم
۱۴۰	خلاصه و نتیجه‌گیری

بخش دوم: وفاق اجتماعی (آسیب‌شناسی و راهبردهای گسترش آن) ۱۴۵

۱۵۱	پیشگفتار
۱۶۷	فصل اول: ماهیت و مفهوم «وفاق اجتماعی»
۱۶۷	فصل دوم: آسیبها
۱۷۲	مبحث اول: آسیبهای فکری و عقلی و دینی
۱۸۵	مبحث دوم: قانون‌گریزی و علل آن
۲۰۰	مبحث سوم: آسیب‌شناسی رقابتهای انتخاباتی
۲۱۵	مبحث چهارم: عدم انعطاف در تعاملات سیاسی (قهر سیاسی)
۲۲۸	مبحث پنجم: تقدّم منافع فردی و گروهی بر منفعت اجتماعی
۲۳۵	مبحث ششم: افراط‌گرایی و عدم اعتدال در اجرای سیاستها
۲۳۵	فصل سوم: راهبردهای گسترش وفاق در جامعه
۲۳۵	مبحث اول: بسترسازی برای ارتقای فرهنگ دینی و ملی و نهادینه‌سازی آن
۲۴۵	مبحث دوم: تأکید بر قانون و قانون‌گرایی
۲۵۶	مبحث سوم: نقش راهبردی ولایت فقیه و رهبری انقلاب در ایجاد وفاق
۲۶۹	مبحث چهارم: ایجاد بسترهای مناسب برای گفتگو و تعامل

مبحث پنجم: تأکید اهداف مشترک و مصالح ملی ۲۸۰

جمع‌بندی و نتیجه‌گیری ۲۹۲

مقدمه

جوامع انسانی بر اساس «فطرت» نیازمند تبادل افکار و اندیشه می‌باشند تا بتوانند در این بستر نیازهای روحی و مادی خود را تأمین کرده و تعامل سازنده‌ای را برای تکامل و پیشرفت خود در بستر گفتگو ساماندهی کنند. نیز بتوانند از این طریق به همگرایی، همدلی و «همبستگی اجتماعی»، به عنوان حلقهٔ اتصال، پیشرفت هر چه بهتر و سریعتری را در عرصهٔ زندگی اجتماعی رقم زده و مانع بروز شکافهای اجتماعی در بین اقشار جامعه گردند. لذا می‌کوشند برای رسیدن به همبستگی اجتماعی مطلوب، بسترهای لازم و قانونی آن را فراهم نمایند.

مکاتب گوناگون بشری و جامعه‌شناسان، راهکارهایی را برای بسترسازی و شکل‌دهی همبستگی اجتماعی ارائه کرده‌اند. در این راستا جوامع اسلامی و بالاخص جهان تشیع، ضمن بهره‌گیری از دانش بشری، به رهنمودها و راهکارهایی تکیه دارند که از طریق هدایتهای مبتنی بر وحی برای آنها فراهم آمده است. لذا خطاهای مکاتب یاد شده در آنها راهی ندارد. خداوند راه رشد و تکامل بشر برای رسیدن به همبستگی اجتماعی را اینگونه در قرآن کریم به روشنی ترسیم نموده است:

«آنگاه که دشمنان [یکدیگر] بودید، پس میان دلهای شما الفت انداخت تا به لطف او برادران هم شدید. و بر کنار پرتگاه آتش بودید که شما را از آن رهانید. اینگونه خداوند نشانه‌های خود را بر شما روشن می‌کند. باشد که شما راه یابید.»^۱ «در حقیقت مؤمنان با هم برادرند، پس میان برادرانتان را سازش دهید»^۲.

۱- "سوره آل عمران": آیه ۱۰۳.

۲- "سوره حجرات": آیه ۱۰.

پیامبر گرامی (ص) نیز در تشویق جامعه به همدلی و همگرایی می‌فرمایند: «یدالله علی الجماعه؛ دست خدا با جماعت است»^۱. امام علی (ع) می‌فرماید: «با هم همبستگی داشته باشید تا خداوند پراکندگیتان را جمع کند و نسبت به هم محبت کنید تا خداوند میان شما الفت برقرار کند»^۲.

تحول، تکامل و شکوفایی هر انسانی در گرو نحوه تعامل اجتماعی اوست و شخصیت وی بر اساس روابط او با اطرافیان، چه در حوزه خانواده و چه در حوزه اجتماع، شکل می‌گیرد. تعادل در خط مشی زندگی اجتماعی، عامل بسیار مؤثری است که فرد برای پیوند مستمر خود با خانواده، بستگان و جامعه به آن نیازمند است. چنانچه بسترهای حقوقی و عرفی در هر جامعه نهادینه شده باشند، هر فرد و نهادی می‌تواند تعامل مفید و مؤثری را که لازمه زندگی جمعی است به دست آورده و آن را برای رسیدن به تعادل در رفتار و گفتار اجتماعی خود رصد و مدیریت کند.

برای ایجاد، گسترش و تحکیم همبستگی اجتماعی ضروری است که عوامل مؤثر و انگیزه گفتگو و تعامل مثبت را شناخت که این عوامل شامل ارزشها، نمادها و معانی خاص فرهنگ عمومی اجتماع است. لذا شناخت این معانی راه گفتگو و تعامل بین افراد، گروهها، مردم، دولتها و بالعکس را هموار ساخته و چنانچه در این زمینه به علایق و نیازهای طرف مقابل توجه شود، می‌توان به انگیزه‌های «تعامل اجتماعی» تلنگر زده و آنها را بیدار ساخت و در جهت افزایش انگیزه‌ها تلاش نمود تا از این طریق طرف مقابل از روابط دو جانبه احساس رضایت و نشاط کند و خود در این راه پیشقدم شود. این مسئله همان عامل مؤثری است که برقراری تعامل را میسر ساخته و زمینه گسترش همبستگی اجتماعی را فراهم می‌کند.

۱- "مسند الشهاب": ۱۶۷/۱۶۲؛ "سنن الترمذی": ۳۱۶۶/۴۶۶/۴.

۲- "مصباح التهجید": ۷۵۷؛ "بحار الانوار": ۱۱۸/۱۱۷/۹۷.

در این فرآیند فرد و جامعه سختیها و ناملایمات را تحمل می‌کنند و تلاش و کوشش در این شرایط دلچسب و شیرین می‌شود؛ چرا که در این فضا، احساس همدلی و روابط عاطفی گسترش یافته و افراد خود را در توسعه و پیشرفت جامعه و سرنوشت جمعی مسئول می‌دانند و به این ترتیب بی‌تفاوتی اجتماعی به کار و تلاش و خلاقیت مبدل می‌گردد.

«با توجه به جهانی شدن فزاینده پدیده‌های مختلف اجتماعی، مثل اقتصاد و سیاست و ارتباطات جمعی و علوم و فناوری، برخی از جامعه‌شناسان تا آنجا پیش رفته‌اند که مدعی حذف مقوله جامعه شده‌اند. با عنایت به فرآیند جهانی شدن، می‌توان با اندکی تعمق به این نکته مهم و حساس پی برد که چگونه حتی اهمیت حد و مرز قلمرو جغرافیایی جای خود را به اهمیت حد و مرزهای اجتماعی و فرهنگی سپرده است. حد و مرزی که دیگر توپ و تفنگ قادر به نگهداری از آنان نیست؛ بلکه ماهیت و میزان به اصطلاح استحکام نظم اجتماعی است که می‌تواند به پاسداری و حفاظت از آن بپردازد. یکی از شواهد زنده موجود برای اثبات چنین ادعایی فروپاشی بلوک شرق است.»^۱

با تأمل در موارد فوق می‌توان به اهمیت گفتگو و تعامل برای ایجاد «همبستگی اجتماعی» پی برد. ثبات سیاسی، اقتصادی و فرهنگی از دیگر پیامدهای مهم و اساسی هستند که در دنیای کنونی از آنها به عنوان اهرم و پشتوانه‌ای نیرومند برای حفظ نظام و اجتماع در رویارویی با چالشهای داخلی و جهانی استفاده می‌شود. لذا در جوامعی که همبستگی اجتماعی در آنها از استحکام بیشتری برخوردار است، مشکلات پیش رو بر دوش دولتمردان و مردم سنگینی نخواهند کرد و همه افراد خود را در حل آنها و بهره‌مندی از منافع و پیشرفت‌ها سهیم می‌دانند. پس احساس مسئولیت و

^۱ - "تحلیل اجتماعی در فضای کنش": مسعود چلیبی، ص ۱۵۲.

شخصیت افراد در جامعه، سرمایه‌گرانیها و کارسازی برای غلبه بر مشکلات در عرصه تعاملات اجتماعی است.

چنانچه تاریخ سیاسی و اجتماعی کشورمان را مورد بررسی قرار دهیم، به این نتیجه می‌رسیم که ساختارهای فرهنگی در دوره‌هایی که انسجام و همبستگی اجتماعی و همسویی و اشتراک منافع بر جامعه حاکم بوده، منسجم و یکپارچه، و در دوره‌های همراه با گسست اجتماعی و حاکمیت فردی، از هم گسیخته و فاقد نظم و انسجام بوده‌اند؛ لذا ضروری است که برای ایجاد و گسترش همبستگی، به تاریخ، شکستها و پیشرفتهای گذشته رجوع کنیم و با هدف کسب تجربه، گذشته را چراغ راه آینده قرار دهیم. به خصوص تاریخ ۴۰ ساله انقلاب اسلامی، معبری است که با تحلیل و کنکاش در نقاط ضعف و قوت آن، می‌توان آینده روشنی را برای کشور پیش‌بینی کرد.

اگر به تاریخ مشروطه از منظر جامعه‌شناسی بنگریم، شعار «شرکت همگانی در یک برنامه نظام‌یافته برای اداره جامعه و حاکمیت بر سرنوشت خویش» را در ادبیات سیاسی-اجتماعی آن جنبش می‌بینیم. در مدل مشروطه، هر کسی شاه خویشان و از استقلال فردی برخوردار است و سیاستمداران خادمان مردمند که توسط مردم برگزیده می‌شوند.

مشهور است که «مظفرالدین شاه قاجار مفهوم مشروطیت را نمی‌فهمید. روزی از صدر اعظم خود پرسید: این مشروطه چه معنی دارد؟ صدر اعظم در جواب گفت: قبله عالم، مشروطه یعنی اینکه تا حالا یک شاه بود و صدکرو رعیت و از این پس صدکرو شاه باشد و یک رعیت که قبله عالم باشند»^۱.

نکته این کلام طنزآمیز این است که برای پیشرفت و توسعه و حاکمیت بر سرنوشت کشور باید مشارکت و عقل جمعی و مصالح عمومی ملاک عمل قرار گیرند، نه منفعت

^۱ - "بررسی علل و عوامل تقدم مصالح جمعی بر منابع فردی": وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، ص ۱۶۲.

یک شخص و یا گروه. لذا طبق آموزه‌های اجتماعی اسلام در حکومت‌های با پشتوانهٔ مردمی، منافع فرد در منافع جمع نهفته بوده و به نوعی منافع فردی و جمعی در هم تنیده‌اند. چنانچه منافع جامعه را ارجح بدانیم، در این بستر افراد نیز به منافع فردی دست پیدا خواهند کرد. امام خمینی^(۵) برای حفظ همبستگی اجتماعی، بر اساس آموزه‌های دینی تأکید و اصرار می‌ورزیدند که هر کاری را از مجاری قانونی آن پیگیری کرده و به سرانجام برسانید. همچنین ایشان مصالح نظام و اجتماع را نیز بسیار گوشزد می‌کردند. لذا باید توجه کنیم که از منظر امام^(۵) تأمین مصالح کشور و تشخیص مصلحت در چارچوب قانون قابل پیگیرند و نباید خلط مبحث کرد و برای مصالح شخصی و گروهی قانون را زیر پا گذاشت.

ایشان در این زمینه تأکید می‌کردند: «بپذیرید قانون را. همه‌تان روی مرز قانون عمل نکنید. اگر همه روی مرز قانون عمل نکنند اختلاف دیگر پیش نمی‌آید»^۱.

همچنین در طول حیات جوامع گوناگون و بر اساس ویژگی‌های اجتماعیشان، تلاش می‌شود که با تبیین قوانین و معیارهای قابل قبول اجتماعی، اکثریت جامعه بر سر آنها به تفاهم رسیده و در بستر قوانین موجود همبستگی اجتماعی تأمین و نهادینه شود تا آسیبها و گسسته‌های اجتماعی اتفاق نیفتد.

با توجه به چنین رویکردی، مجموعهٔ حاضر با محور قراردادن سیرهٔ نظری و عملی امام خمینی^(۵) تلاش نموده تا بنیانهای «همبستگی اجتماعی» را تبیین و تحلیل کند و راهکارهای مورد نظر را در حد توان عرضه نماید. امید است که این مجموعه با تأثیرگذاری در پیوند اجتماعی و استمرار آن، سهم ناچیزی از تکلیف خویش را به انجام رسانده و فتح بابی باشد برای پژوهشهای کلان در این زمینه. نیز امیدوارم نیت صادقانه و خالصانه در تهیهٔ این کتاب نمود بیشتری داشته باشد و مورد توجه خالق یکتا، تلاشگران، صاحبان نظران و دلسوزان در این عرصه قرار گیرد و سروران ارجمند

^۱ - "صحیفهٔ امام": ج ۱۴، ص ۳۷۸.

کاستیهای این اثر را مورد نقد و بررسی و گوشزد قرار دهند. از این بابت، پیشاپیش تشکر و قدردانی خود را اعلام می‌دارم.

این مجموعه در دو بخش تنظیم شده است. بخش اول "همبستگی اجتماعی" شامل:

- فصل اول: پیشینه تاریخی؛ شامل ۱- گفتگو و تعامل نیاز فطری و روحی بشر؛ ۲- پیشینه تاریخی گفتگو و تعامل در فرهنگ دینی و ملی؛ ۳- گفتگو و تعامل در قرآن؛ ۴- فرهنگ گفتگو و تعامل در سیره پیامبر (ص) و ائمه (ع).

- فصل دوم: محورها و موضوعات؛ شامل ۱- تلاش و اراده جمعی برای ساماندهی اختلافات؛ ۲- ایجاد بسترهای مناسب برای گفتگو و تعامل؛ ۳- حمایت و پشتیبانی از کرامت و شأن افراد جامعه؛ ۴- حمایت از حقوق اجتماعی افراد؛ ۵- پرهیز از سوء ظن و واکنشهای غیر اخلاقی؛ ۶- استقبال از گفتگوهای منطقی و پرهیز از تنش و منازعه؛ ۷- عمل به تعهدات و پایبندی به مقررات؛ ۸- ترویج رفتار و روابط اخلاقی؛ ۹- پایبندی به نظم و قانون؛ ۱۰- انگیزه کسب قدرت خدمت‌رسانی به جامعه؛ ۱۱- نویسندگان حافظ منافع ملت و نه گروهها؛ ۱۲- استفاده از خرد جمعی و شور و مشورت.

- فصل سوم: تعامل و همبستگی اجتماعی در مکتب امام خمینی؛ شامل ۱- روانشناسی تعامل اجتماعی؛ ۲- مکتب ساخت‌گرایی تعادلی (دورکیم)؛ ۳- مکتب ساخت‌گرایی تضادی (دارندورف)؛ ۴- مکتب گفتگویی - توافقی (هابرماس)؛ ۵- مکتب تعالی‌گرایی انتخابی (امام خمینی)؛ ۶- تعامل و همبستگی در سیره و کلام امام خمینی؛ شامل الف- جایگاه دولتمردان در ایجاد بسترهای لازم تعامل و گفتگو؛ ب- نقش وسایل ارتباط جمعی در تولید فرهنگ صحیح گفتگو و تعامل؛ ج- نقش کوشندگان سیاسی و احزاب؛ د- اصلاح نقایص قانونی و ارائه راهکارهای صحیح اجرای آن از طریق پژوهش؛ ه- تأمین و گسترش همبستگی اجتماعی.

در این فصل به راهبردهای امام برای ساماندهی «همبستگی اجتماعی» در جامعه در بستر گفتگو و تعامل اشاره خواهیم کرد، که ایشان با محور قراردادن قانون، نهادهای

قانونی و مدنی را ملزم به تبعیت از آن دانسته و اجرای آن را بدون تبعیض ملاک عمل قرار داده‌اند. در ابتدای این مبحث نیز برای تبیین روشن‌تر موضوع، چکیده‌ای از دیدگاه‌های برخی روانشناسان اجتماعی را ارائه خواهیم کرد.

- فصل چهارم: پیامدهای گفتگو و تعامل؛ شامل: ۱- علاقمندی به مشارکت اجتماعی و گسترش آن؛ ۲- حاکمیت نظم و قانون در جامعه؛ ۳- تعدیل چالش‌های سیاسی - اجتماعی؛ ۴- نقدپذیری؛ ۵- تأمین توسعه ملی و امنیت ملی؛ ۶- حاکمیت تعادل‌گرایی و سازش هنگام بروز اختلاف نظرها؛ ۷- توانمندی در روابط بین‌الملل؛ ۸- فراهم شدن زمینه‌های رشد فرهنگی جامعه؛ ۹- خردورزی و آینده‌نگری؛ ۱۰- پرهیز از افراط و تفریط؛ ۱۱- ایجاد روحیه تلاش و خدمتگزاری؛ ۱۲- تصمیم‌سازی و تصمیم‌گیری‌های مؤثر و راهگشا؛ ۱۳- رشد آگاهی، عقلانیت و بصیرت سیاسی - اجتماعی مردم؛

- خلاصه و نتیجه‌گیری.

بخش دوم تحت عنوان "وفاق اجتماعی" می‌باشد که شامل:

فصل دوم - «آسیب شناسی وفاق اجتماعی»: شامل آسیب‌های فکری و عقلی، قانون‌گریزی و علل آن، آسیب‌شناسی رقابتهای انتخاباتی، عدم انعطاف در تعاملات سیاسی (قهر سیاسی)، تقدم منافع فردی و گروهی بر منفعت اجتماعی، و افراط‌گرایی؛

فصل سوم - راهبردهای ایجاد و گسترش «وفاق اجتماعی» در جامعه: شامل بسترسازی برای ارتقای فرهنگ دینی و ملی و نهادینه‌سازی آن (نخبه‌پروری)، تأکید بر قانون و قانون‌گرایی (صیانت از آزادی و رأی مردم)، نقش راهبردی ولایت فقیه و رهبری انقلاب، ایجاد بسترهای مناسب برای گفت‌وگو و تعامل، تأکید بر اهداف مشترک و مصالح ملی شامل امنیت ملی، منافع ملی و تمامیت ارضی، و در پایان هر بخش خلاصه و نتیجه به دست آمده و در آخر نتیجه‌گیری نهایی ارائه خواهد شد.

